

ارزیابی اثرات اقتصادی-اجتماعی اجرای طرح های هادی بر توسعه سکونتگاه

های روستایی مورد مطالعه: روستاهای شهرستان رشتخوار

سید محسن امیرکلالی- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

حمید جعفری- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

Jafari1421@mshdiau.ac.ir

کتایون عزیزاده- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۵/۱۴ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۱۵ چاپ: ۱۴۰۴/۴/۱۶

چکیده

طرح هادی به عنوان یک راهبرد در دهه اول پس از پیروزی انقلاب اسلامی با هدف دستیابی به توسعه در مناطق روستایی تهیه و اجرا گردید. این طرح به عنوان یک متغیر بیرونی ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی روستا را تحت تأثیر قرار می دهد. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی اثرات اقتصادی- اجتماعی اجرای طرح های هادی بر توسعه روستاهای شهرستان رشتخوار و ارائه راهکارهایی به منظور ارتقاء سطح زندگی روستاییان و تثبیت جمعیت روستاها انجام شده است. این پژوهش به لحاظ هدف و ماهیت کاربردی و از لحاظ روش توصیفی- تحلیلی می باشد. جامعه آماری شامل ۴۴ روستای دارای طرح هادی شهرستان رشتخوار می باشد که ۲۰ درصد آنها (۹ روستا) با ۲۲۰۰ خانوار به عنوان نمونه انتخاب شدند و با توجه به فرمول کوکران تعداد ۳۲۷ پرسشنامه به تناسب خانوار ساکن، بین روستاهای نمونه توزیع و به روش تصادفی ساده تکمیل گردید. روش جمع آوری داده ها و اطلاعات مورد نیاز در تحقیق حاضر، مبتنی بر مطالعه میدانی (مشاهده مستقیم، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه) و روش اسنادی بود، برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون های t تک نمونه ای و آزمون کلموگروف- اسمیرنف استفاده شد. بر اساس نتایج حاصل بین متغیر اثرات اجرای طرح هادی و بهبود وضعیت اجتماعی سکونتگاه های روستایی همبستگی معناداری وجود داشته است. همچنین نتایج نشان داد که اجرای طرح هادی روستایی، یکی از زمینه های مناسب برای ایجاد اشتغال در بخش های کشاورزی و غیرکشاورزی و یکی از عوامل مهم دستیابی به توسعه پایدار در روستاها است.

کلیدواژه ها: طرح هادی روستایی، اثرات اجتماعی، توسعه روستایی، سکونتگاه روستایی، شهرستان رشتخوار.

۱-مقدمه

طرح هادی مهمترین ابزار مدیریت توسعه روستایی محسوب می شود و محلی ترین و موردی ترین طرحهاست که به طور مستقیم با روستاها و اجتماع روستایی ارتباط دارد. (انتخابی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۱۴) سنجش میزان اثر بخشی اجرای طرح های هادی با تاکید بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی نه تنها زمینه شناخت بهتر نیازها، افزایش حس پاسخگویی و شکوفاتر کردن توانمندی های مجریان را فراهم می کند بلکه بستر مناسبی برای تصمیم سازی و تصمیم گیری های منطقی و عملی ایجاد می نماید. (هشجین و دیگران، ۱۳۹۶: ۵۱)

شهرستان رشتخوار طبق آمار سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، دارای ۱۷۵۶۶ خانوار و ۶۰۶۸۹ نفر جمعیت بوده که از این تعداد ۴۶۵۲۵ نفر (۷۶.۶۶ درصد) روستائی و ۱۴۱۶۴ نفر (۲۳.۳۴ درصد) شهری می باشند. این شهرستان دارای ۵۸ روستای دارای سکنه بوده که از این تعداد ۵۴ روستا بالای ۲۰ خانوار جمعیت و دارای طرح هادی می باشند و در ۹ روستا (جدول شماره ۱) طرح هادی به طور کامل اجرا شده است. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

جدول شماره ۱: جمعیت و خانوار روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	جمعیت	خانوار
اکبر آباد	۴۸۸	۱۶۰
براکوه	۹۱۸	۲۷۳
روح آباد	۳۲۴	۱۰۹
زرغری	۶۳۶	۱۹۹
قادر آباد	۶۲۳	۱۶۸
ملک آباد	۱۵۶۹	۴۵۸
دولت آباد	۱۱۴۶	۳۶۱
علی آباد	۱۰۷۹	۳۱۳
شعبه	۵۲	۱۵۹
جمع	۶۸۳۵	۲۲۰۰

ماخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال های ۱۳۹۵

از آنجایی که ۷۶.۶۶ درصد جمعیت شهرستان رشتخوار روستایی می باشند توجه به نقاط روستایی برای افزایش رضایتمندی روستاییان و افزایش کیفیت زندگی برای کاهش مهاجرت و ناپایداری جمعیت روستایی حائز اهمیت فراوانی می باشد.

بر این اساس، هدف بنیادین این پژوهش ارزیابی اثرات اجرای طرح های هادی بر وضعیت اقتصادی - اجتماعی روستاهای مورد مطالعه و ارائه راهکارهایی به منظور ارتقاء و افزایش کیفیت زندگی روستاییان و افزایش ماندگاری جمعیت در روستاهای مورد مطالعه بوده که از اهداف اصلی اجرای طرح های هادی در روستاها نیز می باشد.

۲- بنیان نظریه ای

روستاها از گذشته به عنوان اجتماعات پایه، نقش اساسی در شکل گیری و شکوفایی جوامع و تمدن ها داشته اند. افول بسیاری از تمدن ها نیز به ویرانی روستاها و بی توجهی به آن ها به عنوان عناصر پایه تولید و رونق اقتصادی مربوط می شود. (جمعه پور، ۱۳۹۶: ۲)

طرح های روستایی از جمله طرح های کاربردی در زمینه برنامه ریزی توسعه روستا و فراهم کردن بستر تجدید حیات از نظر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی به شمار می رود. (زرافشانی و همکاران، ۱۳۸۹)

به طور کلی بافت قدیمی روستاها متناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی گذشته بوده است و بدیهی است که با توجه به تحول شرایط زندگی در روستاها در گذر زمان و در عرصه های مختلف، بافت قدیم با زندگی امروزی هماهنگی لازم را ندارد و حداقل لازم است اصلاحاتی در آن به وجود آید تا بتواند شرایط مناسب زندگی را فراهم نماید. (رضوانی، ۱۳۹۳: ۱۵۱)

از جمله طرح هایی که به دلیل توجه خاص دولت به روستاها، در راستای بهبود وضعیت کالبدی، اجتماعی و اقتصادی در دستور کار قرار گرفته است، طرح های هادی روستایی می باشد و در همین زمینه در سال ۱۳۶۲ طرحی به عنوان طرح اصلاح سروانبخشی روستاها از طریق وزیر مسکن و شهرسازی وقت در یکی از روستاهای شهرستان شهرکرد اجرا شد و بازتاب تغییرات فیزیکی این طرح بسیار وسیع بود و توجه مقامات رسمی را به خود جلب نمود و زمینه را برای توسعه این طرح ها در روستا های کشور فراهم کرد. (رضوانی، ۱۳۹۳: ۱۵۵)

با توجه به اجرای طرح های هادی، لازم می نماید جهت استقرار فعالیت ها و یا اتخاذ رویکردهای جدید مداخله در سکونتگاههای روستایی، میزان اثر بخشی اجرای طرح های هادی روستایی در ارتباط با شاخص های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی، اکولوژیک و کالبدی مورد ارزیابی قرار گیرد (بنیاد مسکن، ۱۳۹۵: ۱۵)

طرح های هادی روستایی به دلیل برخوردار کردن بخش عمده ای از روستاهای کشور از تسهیلات خدمات عمومی نظیر راه، آب لوله کشی، برق، خدمات اطلاعاتی و ارتباطی همچون تلفن، خدمات بهداشتی و درمانی، نقشی بنیادی و زیربنایی در توسعه همه جانبه مناطق روستایی به منظور ایجاد محیطی مناسب دارد و در راستای نمود یافتن ویژگیهای جهانی در روستاها گام برمی دارد و از انزوای جغرافیایی فضای روستایی می کاهد. (اصغری و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۷)

راهبرد نیازهای اساسی که رفع فقر و ایجاد اشتغال، خوداتکایی و تأمین نیازهای ضروری را محور قرار می دهد. (تقوی و دیگران، ۱۳۹۶: ۲۱۷) در جستجوی اتخاذ شیوه ای است تا بر اساس آن نیازهای اساسی فقیرترین بخش از جمعیت روستایی را به درآمد و خدمات (در طول یک نسل)، برطرف نماید. نیازهای اساسی شامل درآمد و هم خدمات مورد نیاز زندگی می شود. محورهای اصلی این استراتژی عبارتند از: تغییر معیار برنامه های اجرایی از رشد به سمت نیازهای اساسی که از طریق اشتغال و توزیع مجدد صورت می گیرد. (علوانی، سواری، ۱۴۰۱: ۱۶۵)

از دیدگاه کارگردگاری مهاجرت عامل مطمئنی برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی است، زیرا نیازهای برآورده نشده مهاجران را ارضا کرده و باعث تخفیف ناراضی و بی عدالتی اجتماعی می شود. (رفیعیان، امینی، ۱۳۹۱: ۸۸) تلاش به منظور ایجاد رفاه، ارتقای معیشت و دستیابی به زندگی بهتر از جمله اهداف اجتماعی بشر به منظور ماندگاری در کلیه عرصه های سکونتگاهی می باشد. از این رو، افراد در راستای فرار از مشکلات و تنگناهای موجود در محل سکونت خویش و همچنین برخورداری از خوشبختی و آنچه حق طبیعی انسان برای ادامه زندگی قلمداد می گردد، به فضای سکونتگاهی دیگر مهاجرت می کنند. در این مسیر حرکت، عموماً افراد روستایی تمایل دارند به سمت مراکز روستاها و شهرها که علاوه بر رفع نیازمندی های اقتصادی و اجتماعی آنان، این فضای جدید بتواند جوابگوی احساسات و ادراکات فرهنگی- هویتی آنها نیز باشد. (طالشی، شبنا، ۱۳۹۶: ۴۷)

به عقیده مک کلند انگیزه پیشرفت عاملی است که در ذهن انسانها تغییر ایجاد می کند نه اینکه توسط ذهن تولید شود. مک کلند معتقد است که انگیزه پیشرفت را می توان به جامعه توسعه نیافته، تزریق و به سرعت در سطح آن گسترش داد و جامعه را به سوی تحرک و فعالیت سوق داد. (اردبیلی، ۱۳۸۰: ۱۲۳) از آنجایی که هدف نهایی از اجرای هر طرح روستایتمندی جوامع است. میزان رضایتمندی، کارایی خدمات و تسهیلات موجود در یک ناحیه را از نظر بهره برداران و استفاده کنندگان آشکار ساخته و عموماً ارتباط مثبتی بین رضایت مردم و کسب موفقیت بلندمدت و توسعه در کشورها وجود دارد. (کاظمیه، عیدی، ۱۴۰۱: ۱۸۳)

جدول شماره ۲: پیشنهاد تحقیق

نویسندگان	سال	نوع اثر	ناشر	عنوان تحقیق	نتایج
ذوالفقاری و دیگران	۱۴۰۲	مقاله	پایدار	ارزیابی اثرات اجرای طرح های هادی روستایی و نقش آن در توسعه روستایی (نمونه موردی: تأثیرپذیرترین عوامل به شمار	نتایج پژوهش نشان داد عوامل افزایش مشارکت پذیری در روستا، افزایش کیفیت معابر و ساماندهی جوی ها و نهرا جز تأثیرگذارترین مؤلفه ها و عامل حفظ سنت های بومی و محلی جزء تأثیرپذیرترین عوامل به شمار

روستاهای	می‌آیند. و شاخص کالبدی از بین
شهرستان	شاخص های مورد بررسی مهمترین
کرمانشاه)	شاخص در اجرای طرح های هادی
	روستایی و نقش آن در توسعه
	روستایی در روستاهای شهرستان
	کرمانشاه می‌باشد. همچنین نتایج
	حاصل از میک مک نشان می‌دهد که
	بجز دو عامل افزایش کیفیت معابر و
	کاهش انگیزه مهاجرت همه عوامل
	جز متغیرهای پیوندی می‌باشند
تحلیل اثرات	
احساس تعلق	نتایج تحقیق نشان می‌دهد با افزایش
مکانی بر مشارکت	احساس تعلق مکانی، میزان مشارکت
روستاییان در	روستائیان در تهیه و اجرای طرح
اجرای طرح هادی	هادی با مقدار ضریب همبستگی
مطالعه	۱۴۵/۰ و سطح معناداری ۰۰۰/۰ نیز
موردی: استان	افزایش یافته است
زنجان	
	نتایج این تحقیق نشان داد که اجرای
	طرح هادی تا حدودی بر مولفه های
	کالبدی و محیطی روستاها تاثیر گذار
	بوده، اما بر سایر ابعاد توسعه تاثیر
	چندانی نداشته است. این در حالی
	است که طرح هادی از جمله پروژه
	هایی است که در راستای دستیابی به
	توسعه همه جانبه روستایی در کشور
	اجرا می شود لذا پیشنهاد می شود در
	اجرای طرح های هادی توجه و برنامه
	ریزی بیشتری بر سایر ابعاد توسعه
	منجمله ابعاد اقتصادی و اجتماعی
	صورت گیرد.
تحلیل اثرات	در تحقیق حاضر سعی گردیده است
	تا به بررسی و سنجش اثرات اجرای
	طرح هادی بر ارتقاء کیفیت زندگی
راهبردهای	
توسعه	
روستایی	
مقاله	
۱۴۰۰	
امیرانتخابی و همکاران	
راهبردهای	
توسعه	
روستایی	
مقاله	
۱۴۰۱	
عیدی و همکاران	
پژوهش	
های	
جغرافیای	
انسانی	
مقاله	
۱۴۰۱	
مرادخانی و همکاران	

زندگی در نواحی جوامع روستایی پرداخته شود. در روستایی (مورد) ابعاد کالبدی، محیطی، اجتماعی و مطالعه: بخش اقتصادی تفاوت معناداری در بین دو خلیجستان، گروه مورد بررسی وجود دارد. شهرستان قم) همچنین، بیشترین اثر اجرای طرح بر بعد کالبدی و کمترین اثر را بر بعد اقتصادی داشته است. بر اساس معیار کوهن، میزان اثر در بعد کالبدی در حد «زیاد» و در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی در حد «متوسط» بوده است. بنابراین در راستای تهیه و اجرای طرح و پروژه‌های عمرانی باید به قابلیت‌های روستاها و شناخت مناسب از مردم و منطقه توجه شود.

بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی اجرای طرح‌های محیط‌های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان حکیم آباد شهرستان زرندیه) نتایج نشان داد که اجرای طرح هادی در محدوده مورد مطالعه تا حد بسیار زیادی سبب بهبود وضعیت کالبدی - فضایی، وضعیت کارکردی اقتصادی و اجتماعی روستاها شده است. همچنین اجرای این طرح‌ها با مشکلات و موانعی در محدوده تحقیق روبروست که رفع آنها موجب افزایش اثربخشی طرح‌ها می‌گردد که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود.

تحلیل ساختاری - کارکردی طرح‌های هادی روستایی در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان نتایج این تحقیق نشان داد که کارکرد اجرای طرح‌های هادی روستایی، زمینه تغییراتی را در ابعاد مختلف کیفیت سرزندگی شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی، زیرساختی و کالبدی فراهم کرده است، که تغییر و تحولات در شاخص‌های فرهنگی و کالبدی نسبت به دیگر شاخص بیش‌تر بوده

آمایش و توسعه

رسولی و همکاران ۱۴۰۰ مقاله

جغرافیا و توسعه

شریفی نیا ۱۳۹۹ مقاله

است. همچنین یافته های مدل وایکور نشان می دهد که روستای پاسند با میزان (۰) به دلیل نزدیکی به مرکزیت دهستان و دسترسی به خدمات دارای بالاترین رتبه و روستای چالکده با میزان (۰/۹۸۳) به دلیل فاصله زیاد نسبت به مرکز دهستان و انزوای جغرافیایی، دارای پایین ترین رتبه از لحاظ میزان کیفیت سرزندگی در بین روستاهای محدوده مورد مطالعه بوده است

یافته های پژوهش مؤید آن است که اختلاف معناداری بین سطح اثرات ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در مؤلفه های مختلف وجود دارد. در این راستا، بیشترین میزان اثرات این طرح در مؤلفه اشتغال روی داده است و در سایر مؤلفه ها، یعنی درآمد و سرمایه گذاری توفیق روستایی (مطالعه موردی: چندانی در محیط های روستایی حاصل نشده است. در آزمون کلی انجام شده، آثار اقتصادی اجرای طرح هادی قابل توجه نبوده و این طرح نتوانسته است زمینه تغییرات اقتصادی را در ابعاد زندگی روستاییان فراهم کند.

فصلنامه

برنامه

ریزی

منطقه ای

مقاله

۱۳۹۹

عزیزی و دیگران

نتایج تحقیق نشان می دهد، طرح هادی در ابعاد سه گانه اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و کالبدی تاثیر مثبتی داشته است، بطوری که موجب افزایش بهبود زندگی اجتماعی، افزایش درآمد روستاییان و مشارکت گسترده آنان در اجرای اینگونه طرح ها و بهبود ریخت روستا از نظر کالبدی و عریض شدن معابر روستاها و غیره شده است، بنابراین هر سه

ارزیابی اثرات

اقتصادی -

اجتماعی و

کالبدی اجرای

طرح های هادی

روستایی مطالعه

موردی: دهستان

باروق شهرستان

میاندوآب

انجمن

علمی

جغرافیا و

برنامه

ریزی

روستایی

ایران

مقاله

۱۳۹۷

اسکندرزاده

فرضیه در این تحقیق در سطح آلفای

۰.۰۵ درصد تایید شدند

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که، اجرای

طرح هادی با میانگین ۳/۸ موجب

بهبود شاخص اجتماعی شده است.

اما در شاخصهای اقتصادی تأثیر

چندانی نداشته و میانگین آن ۲/۱۸

بوده است. برای بهبود عملکرد طرح

هادی روستایی، بازنگری در تدوین

قوانین، شناخت کافی مجریان و

برنامه‌ریزان از روستا، تقویت

مشارکت و توجه ویژه طرح هادی به

اقتدار فقیر روستا ضروری به نظر

میرسد.

نتایج بررسی نشان داده است اجرای

طرح هادی روستایی بر توسعه

اشتغال، تأثیر نسبتاً مطلوب و بر میزان

سرمایه گذاری، تأثیر مطلوب و بر

میزان درآمد روستائیان، تأثیر مطلوب

و بر بهره برداری از زمین، تأثیر

مطلوب داشته است.

بر اساس نتایج به دست آمده، اجرای

طرح هادی روستایی بر تمامی

شاخص های تاب آوری روستایی

تأثیر گذاشت. در واقع اجرای این

طرح یکی از روش های موثر برای

ارتقای شاخص های تاب آوری

روستایی است. تحلیل عاملی تأییدی

نیز تأثیر مثبت اجرای طرح هادی بر

شاخص های تاب آوری را تأیید کرد.

تحلیل و ارزیابی

اثرات اجرای طرح

هادی در تحولات

اقتصادی-

اجتماعی

سکونتگاه های

روستایی (مطالعه

موردی:

روستاهای استان

زنجان)

فصلنامه

برنامه

ریزی

منطقه ای

مقاله ۱۳۹۴

ربیعی فر و دیگران

تحلیل و ارزیابی

اثرات اقتصادی

اجرای طرح هادی

در سکونتگاه های

روستایی کشور

نشریه

مسکن

و محیط

روستا

مقاله ۱۳۹۰

عزیزپور و دیگران

اثرات اجرای

پروژه هادی

مجله

نجات

و امداد

تاب آوری

سکونتگاه های

روستایی اورامان

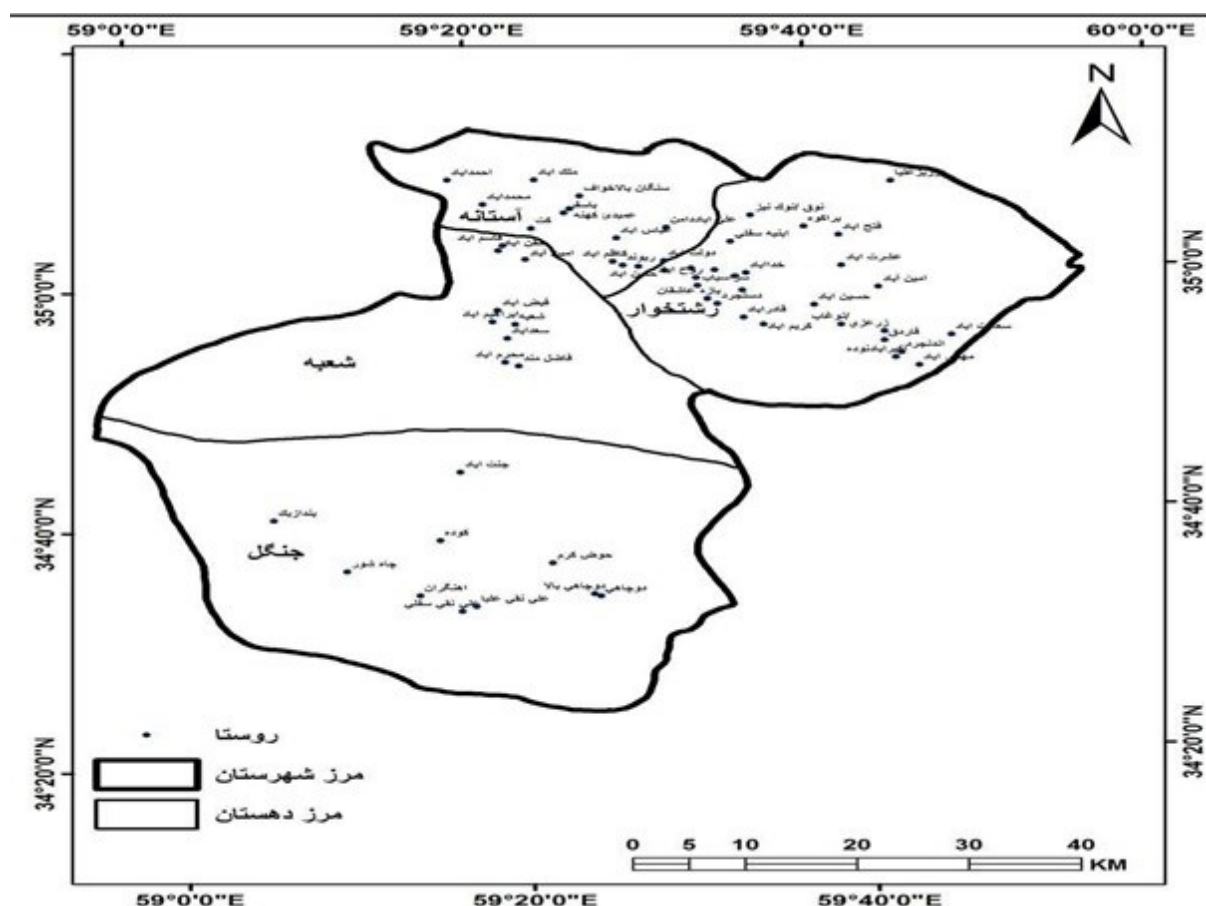
سروآباد

مقاله ۲۰۲۰ Visi,shamsi,Rezaeipour

۳- روش، تکنیک ها و قلمرو

شهرستان رشتخوار در محدوده ۵۹ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۵۶ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. ارتفاع این شهرستان از سطح دریاهای آزاد ۱۱۴۰ متر است. (فرمانداری شهرستان رشتخوار، ۱۳۹۹)

شکل ۱: نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان رشتخوار (۱۳۹۵)

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان رضوی، معاونت آمار و اطلاعات

شهرستان رشتخوار با وسعت ۴۳۶۰ کیلومتر مربع و مرکزیت شهری به همین نام با دو بخش مرکزی و جنگل از شمال و شمال شرقی به زاوه و از شمال غربی به تربت حیدریه و از جنوب غربی و جنوب به گناباد و از شرق و جنوب شرقی به خواف محدود می شود. این شهرستان دارای ۷۰ روستا، مزرعه، آبادی در دو بخش و ۴ دهستان می باشد. بخش مرکزی شامل دهستان رشتخوار و آستانه می باشد و بخش جنگل شامل دهستان جنگل و شعبه می باشد.

تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش توصیفی-تحلیلی است. برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از شیوه های میدانی و غیرمیدانی استفاده گردید. در این پژوهش از پرسشنامه به عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است. برای

سنجش روایی از تکنیک دلفی و جهت سنجش پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای تحقیق ۰/۷۶ که مطلوب ارزیابی شده و اعتبار درونی آن تایید می گردد. جامعه نمونه شامل ۲۲۰۰ خانوار جمعیت ۹ روستای شهرستان رشتخوار که طرح هادی در آنها به طور کامل اجرا شده است بوده که باتوجه به فرمول کوکران تعداد ۳۲۷ پرسشنامه به تناسب خانوار ساکن، بین روستاهای نمونه توزیع و به روش تصادفی ساده تکمیل گردید.

جدول شماره ۳: توزیع فضایی پرسشنامه ها در سطح روستاهای نمونه

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد پرسشنامه
اکبر آباد	۱۶۰	۲۲
براکوه	۲۷۳	۳۸
روح آباد	۱۰۹	۱۵
زرغری	۱۹۹	۲۸
قادر آباد	۱۶۸	۲۴
ملک آباد	۴۵۸	۶۶
دولت آباد	۳۶۱	۶۱
علی آباد	۳۱۳	۴۷
شعبه	۱۵۹	۲۷
جمع	۲۲۰۰	۳۲۷

در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی و میانگین) استفاده شد. در آمار استنباطی از آزمون t تک نمونه ای برای بررسی وضعیت متغیرها و تاثیر هر کدام از متغیرها بر وضعیت اجتماعی روستاهای شهرستان رشتخوار استفاده شده است.

۴- یافته ها و تحلیل داده ها

بر اساس یافته های حاصل از پرسشنامه، از مجموع ۳۳۰ پاسخ دهنده، ۲۴۰ نفر (۷۲/۶٪) مرد و ۹۰ نفر (۲۷/۴٪) زن بودند. همچنین ۱۲/۸ از پاسخ دهندگان دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر و ۴۵ درصد هم دارای تحصیلات دیپلم و زیردیپلم بوده اند. و همچنین ۴۴ درصد افراد فاقد شغل و ۵۰ درصد افراد شاغل می باشند.

جدول شماره ۴: نتایج آزمون t تک نمونه ای سنجش آثار اقتصادی اجرای طرح های هادی بر توسعه روستاها

سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره t	میانگین	
۰/۰۰۱	۳۳۵	۱۸/۳۸	۴/۱۳	میزان تغییر رفاه
۰/۰۰۱	۳۳۵	-۳/۳۹	۲/۷۹	افزایش درآمد
۰/۰۴	۳۳۵	-۲/۰۶	۲/۸۳	افزایش ساخت و ساز
۰/۰۱	۳۳۵	-۲/۹۴	۲/۷۷	اشتغالزایی
۰/۰۰۱	۳۳۵	-۳/۱۶	۲/۷۶	تنوع درآمد
۰/۰۰۱	۳۳۵	۳/۲۷	۳/۲۶	افزایش قیمت زمین
۰/۰۱	۳۳۵	۲/۳۸	۳/۰۹	عوامل اقتصادی

بر اساس نتایج جدول شماره ۴ ملاحظه می شود که برای عوامل اقتصادی آماره t و سطح معنی داری از ۰/۰۵ کمتر است. همچنین میانگین عوامل اقتصادی ۳/۰۹ بوده که نشان دهنده این است اجرای طرح هادی بر وضعیت اقتصادی تاثیر معنی دار داشته است. از بین آثار اقتصادی اجرای طرح های هادی بیشترین تاثیر در میزان تغییر رفاه بوده و پس از آن افزایش قیمت زمین، افزایش درآمد، اشتغالزایی قرار گرفته است ضمن آنکه کمترین تاثیر بر تنوع درآمد بوده است.

جدول شماره ۵: نتایج آزمون t تک نمونه ای سنجش آثار اجتماعی اجرای طرح های هادی بر توسعه روستاها

سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره t	میانگین	
۰/۰۶	۳۳۵	۱/۸۷	۳/۱۳	افزایش امید به زندگی
۰/۶۲	۳۳۵	۰/۴۹	۳/۰۴	دسترسی به امکانات بهداشتی
۰/۵۵	۳۳۵	-۰/۶۱	۲/۹۶	بهبود وضعیت آب آشامیدنی
۰/۰۰۱	۳۳۵	۱۶/۳۲	۴/۱۱	توزیع خدمات و امکانات
۰/۱۶	۳۳۵	-۱/۴۲	۲/۹۳	دسترسی به خدمات
۰/۰۳	۳۳۵	۲/۱۴	۳/۱۶	رضایت از اجرای طرح هادی
۰/۵۸	۳۳۵	۰/۵۶	۳/۰۴	کاهش مهاجرت
۰/۰۰۱	۳۳۵	۵/۵۱	۳/۱۹	عوامل اجتماعی

بر اساس نتایج جدول شماره ۵ ملاحظه می شود که برای عوامل اجتماعی آماره t و سطح معنی داری از ۰/۰۵ کمتر است در کل میانگین ۳/۱۹ بوده که نشان دهنده این است اجرای طرح های هادی بر وضعیت اجتماعی تاثیر معنی دار داشته است. بر اساس نتایج جدول شماره ۵ ملاحظه می شود که اجرای طرح هادی بیشترین تاثیر را در توزیع خدمات و امکانات با میانگین رتبه ۴/۱۱ داشته است پس از آن رضایت از اجرای طرح هادی، افزایش امید به زندگی، کاهش مهاجرت

روستاییان و دسترسی به امکانات بهداشتی و بهبود وضعیت آب آشامیدنی داشته است و کمترین تاثیر بر دسترسی به خدمات با میانگین ۲/۹۳ بوده است.

بررسی رابطه اجرای طرح هادی و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی آن:

در بررسی رابطه بین اجرای طرح هادی و شاخص های تغییرات اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه مشخص گردید بیشترین میزان همبستگی بین اجرای طرح هادی بر توزیع امکانات و خدمات با میزان همبستگی ۴/۱۱ می باشد. در بررسی رابطه اجرای طرح هادی و شاخص های تغییرات اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه نیز مشخص گردید که اجرای طرح هادی بیشترین میزان همبستگی بین اجرای طرح هادی، میزان تغییر رفاه با میزان همبستگی ۴/۱۳ می باشد.

۵-رتبه بندی میزان تاثیر اجرای طرح هادی بر جنبه های توسعه روستایی

آزمون فریدمن جهت اولویت بندی و رتبه بندی ابعاد توسعه روستایی بر اساس بیشترین درجه اهمیت آن ها در ابعاد مورد بررسی می باشد. برای بررسی ادعای یکسان بودن رتبه بندی متغیرها، فرض های زیر مطرح می شوند:

H0: اولویت متغیرها یکسان است (میانگین متغیرها اختلاف معناداری با هم ندارند).

H1: دست کم دو اولویت متفاوتند (میانگین متغیرها اختلاف معناداری با هم دارند)

جهت بررسی رابطه بالا از آزمون فریدمن استفاده گردیده است. چنانچه سطح پوشش آماره آزمون کمتر از سطح معنی داری (۰/۰۵) باشد، فرض صفر رد شده و ادعای یکسان بودن رتبه (اولویت) متغیرها پذیرفته نمی شود.

جدول شماره ۶: رتبه بندی شاخص ها بر اساس میزان تاثیر بر توسعه روستایی

عوامل	میانگین رتبه ها	رتبه
اقتصادی	۱/۹۲	۳
اجتماعی	۲/۱۴	۱
کالبدی - زیست محیطی	۱/۹۴	۲

جدول شماره ۶ نشان می دهد که اجرای طرح هادی بیشترین تاثیر را در وضعیت اجتماعی و پس از آن در وضعیت کالبدی - زیست محیطی و اقتصادی دارد.

جدول شماره ۷: نتایج آزمون فریدمن

تعداد	آزمون خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۲۷	۱۰/۴۵	۲	۰/۰۰۵

همان طور که در جدول شماره ۷ که مشاهده می شود سطح پوشش آماره آزمون فریدمن (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ می باشد و این به معنی تفاوت بین آزمون ها است، عبارت دیگر فرض یک، که وجود دست کم دو الویت متفاوت را تعریف می کرد، پذیرفته و فرض مقابل آن رد می شود. قابل ذکر است که اجرای طرح هادی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی -زیست محیطی روستایی وضعیت متفاوتی داشته اند و وضعیت اجتماعی مناسب تر از مابقی مولفه ها است.

۶- بحث و فرجام

طرح هادی از جمله مهم ترین طرح هایی است که در روستاهای کشور در حال اجرا می باشد. هدف طرح های اجرا شده در روستاها در نهایت کسب رضایت روستاییان بوده و تاکنون نیز مطالعات متعددی در این زمینه انجام شده است. به استناد مقادیر به دست آمده از نمونه و انجام آزمون T تک نمونه ای، همانطور که در جداول ۴ و ۵ مشاهده می شود اجرای طرح های هادی به لحاظ اقتصادی و اجتماعی تاثیر مناسب و بیش از حد متوسط داشته است. برای آثار اقتصادی میانگین محاسبه شده (۳/۱۰) و برای عوامل اجتماعی (۳/۱۹) است لذا می توان چنین استنباط نمود که در روستاهای تحت پوشش، آثار اجتماعی اجرای طرح های هادی بیشتر از آثار اقتصادی آن بوده است. نتایج تحقیق حاضر با یافته های پژوهشی مولایی ه شجین و دیگران (۱۳۹۶)، امیرانتخابی و دیگران (۱۴۰۰)، سولی و دیگران (۱۴۰۰)، قیداری و دیگران (۱۳۹۵) در زمینه آثار اجرای طرح هادی بر وضعیت اجتماعی و اقتصادی روستاها همخوانی و مشابهت دارد.

راهکارهای زیر می تواند نقش مؤثری در اجرای طرح هادی و تاثیرات مطلوب آن در مناطق روستایی داشته باشد:

استفاده از مشارکت روستاییان در اجرای طرح هادی؛

آموزش نحوه نگهداری از طرح های هادی اجرا شده در روستا؛

تامین اعتبار کافی برای اجرای کامل طرح های هادی؛

آشنایی کامل مشاوران و مجریان طرح با فرهنگ، آداب و رسوم و توانمندی های روستاییان؛

منابع

- اردبیلی، هاله، (۱۳۸۰)، مروری بر نظریه های اجتماعی توسعه، پژوهشنامه اقتصادی، پیش شماره ۲، صص ۱۴۲-۱۱۹.
- ۱ صغری لقمجانی، صادق، نسیمی، حمیدرضا، (۱۳۹۸)، نقش طرح هادی در جهانی شدن ویژگی های مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان داراب)، نشریه برنامه ریزی فضایی، دوره ۹، شماره ۱، ۸۱-۱۰۲.
- امیرانتخابی، شهرام، قراگزلو، هادی، امینی قواقلو، عیوض، (۱۴۰۰)، تحلیل اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مورد مطالعه: بخش خلجستان، شهرستان قم)، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۸، شماره ۲، صص ۲۳۱-۲۱۳.
- تقوی، فاطمه، مولایی هاشجین، نصراله، باسط قرشی میناباد، محمد، (۱۳۹۶)، مطالعه تطبیقی رویکرد کالبدی فضایی و سیاست های مرتبط با آن در برنامه های توسعه روستایی طی دو دهه اخیر (مورد: شهرستان قائم شهر، مازندران)، جغرافیا و توسعه، شماره ۴۷، صص ۲۱۳-۲۳۰.
- حسینی، اسماعیل، (۱۳۹۰)، نقش کارآفرینی در توسعه مناطق روستایی بخش کاکلی استان دشتی، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۹۳. مقدمه ای بر برنامه ریزی روستایی در ایران. تهران: نشر قومس.
- رفیعیان، مجتبی، امینی، الهام، راه شخو، مریم، (۱۳۹۱)، بررسی نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی بر مهاجرت دانشجویان ایرانی به خارج از کشور، (نمونه موردی: دانشگاه علوم پزشکی پته، شهر پچ، کشور مجارستان)، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۶، صص ۷۳-۹۲.
- زرآفشانی، کیومرث، برزو، غلامرضا، شاه حسینی، ایوب، عباسی زاده، محمدصادق، ولی زاده اقدس، باقرنسب، محمد، (۱۳۸۹)، آشنایی کیفی اجرای طرح هادی در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه- کاربرد نظریه بنیانی، نشریه پژوهش های روستایی، دوره ۱، شماره ۳، صص ۱۷۲-۱۵۳.
- طالشی، مصطفی، شبنما، محبوبه، (۱۳۹۶)، نقش عوامل اجتماعی و اقتصادی در مهاجرت های روستایی- شهری، ناحیه نور علی بیگ ساوه، نشریه جغرافیا، دوره ۱۵، شماره ۵۴، صص ۶۰-۴۳.
- مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵-۱۳۹۵.
- کاظمیه، فاطمه، عیدی، اسماء، (۱۴۰۱)، ارزیابی میزان رضایتمندی روستاییان از اجرای طرح هادی با استفاده از مدل کانو (مطالعه موردی: روستای قره آغاج کوه، شهرستان ارومیه)، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۹، شماره ۲، صص ۱۹۵-۱۸۱.
- علوانی، ناصر، سواری، مسلم، ۱۴۰۱، راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار روستایی با در نظر گرفتن روابط شهری و روستایی در استان خوزستان، جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۷۶-۱۵۸.
- مولایی هاشجین، نصراله، قدیری معصوم، مجتبی، عزیزی دمیرچلو، عبدالله، (۱۳۹۶)، تحلیل اثرات اجتماعی- فرهنگی اجرای طرح های هادی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شمال استان اردبیل)، فصلنامه علمی پژوهش فضای جغرافیایی، سال هفدهم، شماره ۵۷، صص ۶۹-۴۹.